مخرج ذال و ثاء: سر زبان است که
با نیش ثنایای بالا تماس نماید، ادا میشوند.

مخرج سین، صاد و زاء: سر زبان
است که با حصهٔ بالایی ثنایای پایین تماس
نمایند.

۳- حروف لبها:

لبها مخرج چهار حروف میباشند
و عبارتند از :

۱- مخرج فاء : قسمت وسطی لب پایین
که با کنار ثنایای پایین تماس نماید،
میباشد.

۲- مخرج واو : وسط هر دو لب است

که در اثر باز شدن هر دو لب ادا میشود .

۲- مخرج باء و میم : وسط هر دو لب است که در اثر یکجا شدن لبها ادا میشوند .

صفات حروف

صفات حروف قرار ذیل میباشند :

۱- جهر : یعنی به صدای بلند خواندن.

۲- همس : یعنی به آهستگی خواندن که ضد جهر است و حروف آن ده اند. که مجموعهٔ آنها (فَحَثَّهُ ، شَخْصٌ ، سَكَتْ) بود که غیر از آن تماماً حروف مجهوره اند.

۳- حروف شدیده : حروفی اند که در وقت سکون، آواز به آنها بند میشود و حروف آن هشت میباشند که مجموعه آنها (اَجِدُ ، قَطُ ، بَکَتُ) اند.

۴- حروف متوسط : که در بین شدت و رخوه ادا میشوند و پنج حرف اند که مجموعهٔ آنها (لِنُ ، عُمُرُ) میباشند که درین حروف آواز به کلی بند نمی شود.

۵- حروف رخوه : عبارت از حروفی اند که آواز بر آنها جاری میباشد. غیر از حروف شدیده ومتوسطه حروف دیگر تمامًا رخوه میباشند .

٦- حروف مستعلیه : عبارت از حروفی اند که در وقت ادا کردن آنها اکثر قسمت زبان به‌طرف کام بالا میشود و مجموعهٔ آنها (خُصَّ ، ضَغْطٍ، قِظْ) میباشند .

۷- حروف مستفله : حروفی اند که در وقت ادا کردن آنها اکثر قسمت زبان به طرف کام بالا نمیشود. به جز از حروف مستعلیه، حروف دیگر تماماً مستفله میباشند.

۸- حروف مطبقه : عبارت از حروفی اند که در وقت ادا کردن آنها اکثر قسمت زبان به کام می چسپد که مجموعهٔ آنها (صطظض) اند.

۹- حروف منفتحه : حروفی اندکه در وقت ادا کردن آنها زبان باکام نمیچسپد به جز از حروف مطبقه حروف دیگر تماماً منفتحه میباشند.

نوت : صفاتیکه قبلاً ذکر گردید متضاد اند . یعنی ضد جهر ، همس - ضد رخوه ، شدت - ضد استعلا ، استفال و ضد اطباق انفتاح میباشد .

از این جهت هر حرف به چهار صفات حتماً متصف خواهد بود . صفات متباقی ضد ندارند.

۱۰- **قلقله** : در لغت تکان و جنبش را گویند و در اصطلاح تکان دادن حرف را درمخرج آن قلقله میگویند .

حروف آن اینها اند : (قُطْبُ ، جِسَدٍ)

قلقله به دو قسم است :

۱- قلقله خورد : زمانیکه یکی از این

حروف دربین کلمه و ساکن باشد، قلقله خورد کرده میشود. مثل :

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ .

ب- قلقله کلان : وقتیکه یکی از این حروف دراخیر کلمه و ساکن باشد، قلقلهٔ کلان کرده میشود. مثل :

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

علم تجوید

تعریف : تجوید در لغت سره کردن و خوب ساختن را گویند و در اصطلاح تجوید علمی را گویند که از مخارج حروف وصفات آن واز قواعدی بحث می نماید که با مراعات آن قرآن کریم درست وصحیح خوانده میشود.

موضوع علم تجوید : عبارت از حروف هجاء و قواعدیست که قرآن کریم توسط آنها صحیح تلاوت میشود.

غرض علم تجوید : عبارت از تلاوت واقعی و صحیح قرآن عظیم الشان است که سبب رضای خداوند (ج) میشود.

حروف هجاء و مخرجهای آنها

تمام حروف لسان عربی (۲۹) حرف اند. چون قرآن کریم به لسان عربی نازل شده است ، پس برای صحیح خواندن آن ضروری است که مخارج تمام حروف شناخته شوند و هر حرف از مخرج خود ادا شود.

مخرج :

در لغت جای برآمدن را گویند و در اصطلاح علم تجوید جایی را گویند که در

وقت تلفظ از آن حرف بر می آید و ادا میشود .

طریقهٔ شناختن مخرج حرف:

اگر کسی بخواهد مخرج کدام حرف را معلوم کند ، پس همزهٔ زبردار را بر آن حرف که ساکن باشد داخل نماید به این طریق مخرج حرف مذکور به صورت اشکار معلوم میشود . مثلاً اگر بر باء ساکن همزهٔ مفتوحه را داخل کنید (اَبْ) تلفظ میشود . به همین قسم مخرجهای حروف دیگر نیز معلوم میشوند .

دندانها :

از آنجاییکه اداکردن اکثر حروف به دندانها مربوط میباشد، لازم است که ابتداء راجع به دندانها معلومات مختصر داده شود. دندانها به چهارحصه تقسیم شده اند، که عبارتند از :

(۱) ثنایا (۲) رباعی (۳) أنیاب (۴) أضراس

۱-ثنایا : عبارت از چهار دندان پیش روی اند که دوی آن بالا و دوی دیگر آن پایین موقعیت دارند.

ثنایای بالا را ثنایای علیا و ثنایای پایان را ثنایای سفلیٰ گویند.

۲- رباعی : عبارت از چهار دندانی اند که دوی آن درفک اعلیٰ و دوی دیگر آن در فک اسفل به طرف چپ و راست ثنا یا موقعیت دارند.

۳- انیاب : عبارت از چهار دندانی اند که دوی آن بالا و دوی دیگر آن پایین قرار داشته و به هر دو طرف بعد از دندانهای رباعی موقعیت دارند.

۴- اضراس : این دندانها به سه قسم میباشد :

الف- ضواحک : عبارت از آن چهار دندانی اند که به هر دوطرف بعد از أنیاب

در فک اعلیٰ و اسفل موقعیت دارند.

ب- **طواحن** : دندانهایی را میگویند که به هر دو طرف بعداز ضواحک در فک اعلیٰ واسفل موقعیت دارند. طواحن دوازده دندان میباشند.

ج- **نواجذ** : آن چهار دندانی راگویند که به هر دوطرف بعداز دندانهای طواحن درفک اعلیٰ واسفل موقعیت دارند.

به اساس تشریحات فوق الذکر تعداد دندانها به (۳۲) دندان میرسند ، اما برخی از اشخاص دندانهای نواجذ ندارند.

مخرجهای حروف

مخرجهای حروف به سه حصه تقسیم میشوند:

حلق، زبان ولبها.

۱- **حروف حلق***: درحلق شش حرف ادا میشوند:

(۱) ء (۲) هـ (۳) ع (۴) ح (۵) غ (۶) خ

همزه و ها درحصهٔ اخیری حلق ادا میشوند.
عین وحا درحصهٔ وسطی حلق ادا میشوند.
غین وخا ازطرف دهن درحصهٔ اول حلق ادا میشوند.

---

* *حرف حلقی شش بود ای نورعین هاو همزه حا وخا وعین غین*

۲- **حروف زبان** : حروف زبان (۱۸) حرف اند که مخرجهای آنها قرار ذیل توضیح میشوند :

مخرج قاف : در حصهٔ اخیر زبان و توسط کام بالا ادا میشود .

مخرج کاف : کمی بالاتر از مخرج قاف به طرف نوک زبان، به برابری کام بالا ادا میشود .

مخرج جیم ؛ شین و یاء : در حصهٔ وسطی زبان به برابری کام بالا ادا میشوند.

مخرج ضاد : طرف چپ یا راست زبان است ، به برابری دندانهای اضراس ادا

میشود .

مخرج لام : مخرج لام کنار زبان است . از اخیر مخرج (ضاد) تا سر زبان، به برابری کام بالا ادا میشود .

مخرج نون : نزدیک مخرج لام حصهٔ اول زبان است که به برابری بیخ رباعیات بالا ادا میشود .

مخرج راء : حصهٔ اول زبان است که نزدیک مخرج نون بین ثنایای بالا و رباعیات برابرا ادا میشود .

مخرج طاء ، دال وتاء : سر زبان که با بیخ ثنایای بالا اتصال کنندادا میشوند.

دولت اسلامی افغانستان
وزارت تعلیم و تربیه
ریاست تالیف و ترجمه

تجوید

صنف چهارم

مؤلف: مولوی غلام عیسیٰ

دولت اسلامی افغانستان

وزارت تعلیم و تربیه

ریاست تألیف و ترجمه

تجوید

صنف چهارم

تجدید نظر: توسط کمیسیون مشترک وزارت و مرکز تعلیمی

بسم الله الرحمن الرحيم

رهنما برای معلم

۱- قبل از این که معلم صاحب داخل صنف میشود باید پلان درسی را باخود داشته باشد.

۲- پلان درسی باید مطابق ساعت درسی ترتیب و تهیه شود. برای معلم ضروری است که دراین مورد دقت نماید.

۳- معلم صاحب باید به وقت معین به صنف داخل شود.

٤- معلم صاحب باید بالباس پاك داخل صنف شود.

٥- برای معلم لازم است تادر وقت داخل شدن به صنف سلام بگوید.

٦- در شروع درس جدید معلم باید بسم الله الرحمن الرحیم بگوید.

۷- معلم صاحب باید بادر نظرداشت مقوله "كَلِمُوالناس عَلٰی قدر عقولِہِم" تدریس نماید. یعنی تدریس باید به سویه و لسان شاگردان صورت گیرد.

۸- معلم صاحب برای تدریس خوبتر فضای مساعد را درصنف آماده سازد.

۹- برای اینکه در تدریس موثریت پیداشود برای معلم ضروری است که طرز تدریس خود را یکنواخت نسازد.

۱۰- معلم صاحب همیشه خود را به صفت همکار به صنف و شاگردان نشان دهد.

۱۱- معلم صاحب باید وظیفهٔ خانه گی شاگردان را ملاحظه نموده و

آنهارا به اشتباهات و غلطیهای شان متوجه سازد.

۱۲- برای معلم صاحب لازم است که حاضری شاگردان را بگیرد.

۱۳- معلم صاحب بایدشاگردان خودرا درجریان تدریس ارزیابی نماید.

۱٤- برای معلم صاحب لازم است تا درمیان شاگردان خود روابط حسنه و برادری را قایم نماید.

۱۵- معلم صاحب بایدشاگردان خود را بشناسد تادر تدریس موثریت به میان آید.

۱٦- معلم صاحب بایدشاگردان خود را درتدریس سهیم نماید.

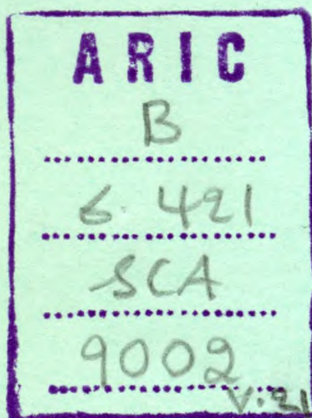
۱۷- معلم صاحب باید در اثنای درس و بعداز ختم آن به شاگردان حق سؤال کردن را بدهد.

۱۸- معلم صاحب باید به شاگردان وظیفهٔ خانه گی بدهد و آن را ملاحظه و اصلاح نماید.

۱۹- معلم صاحب باید بااستفاده از مواد محیطی "سنگ ریزه ها" گل، دانهٔ جواری وغیره عملیات جمع - تفریق - ضرب و تقسیم را عملاً به شاگردان نشان دهد وهم از مواد درسی از قبیل چارتها، نقشه ها، پوسترها و مواد سمعی و بصری کارگیرد.

۲۰- برای معلم صاحب لازم است تابه شاگردان درفضای صمیمیت طوری جواب دهد تادر آینده جرأت سؤال نمودن از شاگردان سلب نگردد.

۲۱- معلم صاحب به شاگردان تفهیم نماید که تمرینات این کتاب را به کتابچه های خود نقل و در آن حل نمایند.

ناشر:

مؤسسه تمویل کننده: سویدن
و بازار مشترك اروپا (EC)
سال چاپ: ۱۳۷۷ هـ.ش
تعداد: ٤۱۰۰
طبع: مطبعه اکبر (ACBAR).